

SPROGMUSEET

 Redaktør: [Ole Stig Andersen](#)

Romanske nyheder

 Af [Morten Thing](#) 2. januar 2013 • I kategorien [Ordhistorier](#) •

På dansk kalder vi en fortælling af en vis længde for en *roman*; på engelsk hedder den en *novel*. På dansk kalder vi en kortere fortælling for en *novelle*, mens den samme genre på engelsk hedder en *short story*. Roman betyder jo egentlig 'noget med tilhørsforhold til Rom' og novelle betyder jo egentlig 'noget nyt' eller en 'nyhed'. Om disse romanske nyheder handler denne etymologiske rejse.

Vi skal til landet syd for Alperne, dagens Italien, hvor Romerriget bredte sig fra Latium ud over hele halvøen og dermed rigets sprog, *latin*. Latin fortrængte etruskisk (et ikke-indoeuropæisk sprog af uvis oprindelse) og bredte sig med de romerske legioner til Gallien, dele af Germanien, den iberiske halvø, Britannien, Balkan, Lilleasien, Nordafrika osv. Med legionerne bredte den romerske administration og latinen sig. Omkring vores tidsregnings begyndelse var latin det dominerende sprog syd og vest for Rhinen, Alperne og Adriaterhavet. I resten af riget var latin administrationssprog, mens lokale sprog var dagligsprog.

I de følgende 1000 år blev latin splittet op i en lang række nye sprog, de *romanske* sprog. Man taler om en slags mellemposition, et *vulgarlatin*, som det talte sprog (som adskilt fra det skrevne latin) blandt folk, som ikke tilhørte lærdommens og gejstlighedens tynde befolkningslag. De nye sprog er *italiensk*, latinens efterfølger, *sardisk*, *spansk*, *catalansk*, *galicisk*, *portugisisk*, *provencalsk*, *fransk*, *retoromansk* og *rumænsk*.

Samtidig med at disse nye sprog opstod, skete der imidlertid det, at latin fortsatte med at eksistere som det sprog, den klassiske dannelse benyttede sammen med græsk som lærdomssprog. Kristendommens sprog blev også latin, og den brugte oversættelser af det gamle og det nye testamente på latin. Latin var derfor såvel lærdoms- som magtsprog langt op i tiden. Det udvikledes her på et såkaldt *middelalderlatin*, som bl.a. strammede op på syntaksen, så den ret frie ordføjnig på latin blev erstattet af en fast rækkefølge for sætningens led.

Roman de la Rose

På grund af latins status i det kristne Europa før reformationerne, tog de lokale, indfødte sprog mange latinske ord til sig som låneord. Det gjaldt i særlig grad i England på grund af den normanniske erobring i 1066. I 1100-tallet betyder 'romanum' eller 'romana' det sprog, som vi i dag kalder fransk, senere (omkring 1200 'romain'). I 1100-tallet kommer en 'romanz' (på gammelfransk) til at betyde en fransk tekst oversat fra latin og senere, i 1200-tallet, en fortælling (oprindelig på vers, men senere også i prosa), som var skrevet på det indfødte sprog og ikke på latin. Især blev ordet 'romanz' brugt om riddereventyr og troubadourlyrik. Fx i *Roman de la Rose*, hvis første del blev skrevet af Guillaume de Lorris omkring 1230 og handler om høvisk kærlighed, dvs. om en hofmands kærlighed til en kvinde, som ikke er hans. Anden del blev tilføjet omkring 1275 af Jean de Meun.

På spansk kender man ordet 'romance' eller 'romanz' fra 1200-tallet. I portugisisk betyder 'romance' dels 'romanske sprog' og fra 1300-tallet (*romancii*, *rromãço*) gammel occitansk troubadourlyrik eller en fortælling om legendariske ridderhelte. Også det italienske

'romanzo' er i 1200-tallet en sådan fantastisk fortælling om ridderligt mod.

I 1700-tallet breder ordet 'romance' som betegnelse for en ridderfortælling eller en folkelig fortælling i de germanske sprog fra fransk. Til 'romanse' på hollandsk for et digt i et indfødt romansk sprog i 1400-tallet. På tysk bruges ordet 'romanze' i slutningen af 1600-tallet om en middelalderlig fortælling, i 1700-tallet en folkelig ballade. På gammeldansk hedder det 'romanz' og på ældre nydansk 'romans'. Ifølge ODS er en romance en: "(*fortælling, digt paa*) det romanske folkesprog, af lat. romanice, adv., paa romansk; i nuværende bet. laant i slutn. af 18. aarh. (af førromantiske forfattere og rimeligvis over ty. romanze ell. eng. fr. romance) fra sp. romance ell. ital. Romanzo [...]".

Interessen for romancen usanset om den henviste til troubadourlyrikken eller til ridderfortællinger, satte sig hurtigt spor. Ordets rod ynglede og blev til både roman og romantik. Ordet roman kom formentlig senere i brug end fænomenet roman. Hvorimod romantik som ord kom nogenlunde samtidig til Danmark fra Tyskland som en litterær og ideologisk strømning. I *Dansk Ordbog* udgivet af videnskaberens selskab 1793-1905, og som afspejler ordforrådet i 1700-tallet hedder det om 'Romance', at det i ældre tider var "det samme som Roman", men nu i 1700-tallet "Et kort Digt, som efter sit Indhold er fortællende, men i Formen lyrisk. Kiæmpeviserne bestaae for Størstedelen af

Seneste sprognyheder

4/5	Sprogforskerne fandt en skat i skoven politiken.dk
27/4	Lille indsats styrker små børns sprog www.dr.dk
26/4	Lad os komme det danske 'jantekomma' til livs politiken.dk
23/4	Ud med sproget - Berlingske Mener www.b.dk
20/4	Unikt runefund i centrum af Odense videnskab.dk

4/1	John Holm, Pioneer in Linguistics, Dies at 72 www.nytimes.com
10/8	Young women, give up the vocal fry and reclaim your strong female voice www.theguardian.com
20/5	Bill Funding Native Language Programs Passes mtpr.org
17/5	Sounds Of The Pilbara II: Songs In Language finishes recording - WAM - West Australian Music wam.org.au
13/5	Seven US Senators Introduce Bill to Promote Preservation of American Indian Languages - Native News Online nativenewsonline.net

[FLERE NYHEDER >>>](#)

Verdens sprog på Sproguseet.dk på et større kort

Mere i kategorien 'Ordhistorier'

[Dressere](#)

[Te](#)

[Sjælland ...](#)

[Griffon](#)

Nye kommentarer

[Arturo til Hebraisk: Et genoplivet sprog eller et nyt sprog?](#)

[Yunus til Two Turkish Loanwords in Swedish](#)

[Sonstige til Den Danske Ordbog på nettet](#)

[Mads Haupt til Er det forkert at splitte sammensatte ord?](#)

[Monica Scheuer til Jødiske efternavne](#)

[jane til Jødiske efternavne](#)

[InglÉS til Sprogene i Mozambique](#)

[Birgit Eggert til Hvad er der blevet af Maren?](#)

[Grethe Movsing til Hvad er der blevet af Maren?](#)

[Henrik Klindt-Jensen til Ded borrihjolmska måled](#)

Artikler om

Romancer." Om ordet 'Roman' skriver *Dansk Ordbog*, at det kommer fra gallisk 'roman'. "Af det romanske eller fordærvede latinske Sprog, hvori de provenzalske Digtere skrev." Ordbogen definerer 'roman' som 1) "En digtet Fortælling i Prosa af større Omfang"; 2) "En virkelig Kierlighedshistorie som har Liighed med hvad der skrives i Romaner."

Den første bog på dansk, som indeholder ordet 'roman' i sin titel, er *En smuck Historie om Rosanie, fød af Kongelig Byrd, en Princesse, opfostreret af en Bunde, tient ved Fandens Hielp, for Spinde-pige, og omsider en regierende Dronning udi Europa, fremstillet af dend som icke elsker Romaner, men formedelst denne Histories angenemme giennemlæsning, af Italiensk paa Dansk oversat af Bastian Stub*, som udkom i København i 1708 og var på 93 sider. Der skulle gå en del år før *Den fordum i Ronne Bogstavs Kaabe nu i Danske Tunge-Maals Klæde i førte liden Roman kaldet den Beklædte Sandhed, fremviist alle Liebhabere til Fornøvelse, af En det Danske Sprogs inderlige Elskerinde Aminda* af Margrete Lasson udkom i 1723 med hele 235 sider. 'Ronne Bogstav' skal her forstås som 'runebogstav'.

Ordet romantisk optræder første gang i titlen på: *Roverkaptainen Rinaldo Rinaldini. En romantisk Historie fra vort Aarhundrede, 1-5. Deel, en romantisk Historie fra vort Aarhundrede*, som er skrevet af Fernadino Vulpius og udkom i København 1800-02. Samme år udkom *Ordenen for Sandhed og Ret, Et romantisk Udkast, 1. Hefte* af V.A. Thanch.

Dansk Ordbog skriver om 'romantisk', at det betyder: 1) "Det samme som romanagtig"; 2) "Hvad der behager ved at sætte Indbildningskraften og Følelsen i Bevægelse." *Ordbog over det danske Sprog (ODS)* skriver om betydningen af ordet 'romantisk':

"som forekommer i ell. minder om en roman; romanagtig; spec.: som er egenartet, storslaaet, stærkt afvigende fra det hverdagslige, og som derfor forekommer uvirkeligt, overspændt, fantastisk; siden beg. af 19. aarh. (under indflydelse af den tyske romantik) med indskrænket bet.: som forekommer i, vedrører ell. minder om den paa romansk folkesprog forfattede middelalderlige ridderdigtning; senere (som adj. til Romantik ell. Romantiker) med mindre udpræget bet.: som vedrører, tilhører ell. minder om romantikken ell. romantikere; som er præget af et (virkelighedsfjernt) fantasi- og drømmelig ell. af stærke, uhemmede lidenskaber;"

Så romanen og romantikken som ordformer ankommer til Danmark nogenlunde samtidig, selvom der var udkommet romaner på dansk allerede i 1700-tallet. Således var Richardsons *Pamela* blevet oversat 1743-46, kun tre år efter den engelske original. Goethes *Werther* udkom på dansk i 1776, kun to år efter den tyske udgave. Og med Charlotte Dorothea Biehl får vi også indenlandsk producerede romaner, selvom flere af dem står på tærsklen mellem roman og novelle. Som Hakon Stangerup skriver i sin disputats fra 1936 om "Romanen i Danmark i det attende Aarhundrede": "Det attende Aarhundrede er Romanens Gennembrudstid."

Ordet romance fik en ny betydning fx i Claude F.F. Loreaux: *Romancen. Syngestykke i een Act*, som udkom i København i 1814. Syngestykkerne kom der mange af op gennem 1800-tallet. Men sidenhen blev ordet, formentlig ved et indlån fra engelsk, synonymt med et kærlighedsforhold. Det skriver Pia Riber Petersen i *Nye ord i dansk 1955-75*, Kbh. 1984.

En roman hedder 'roman' på mange europæiske sprog som tysk, hollandsk, svensk, norsk, fransk, italiensk og russisk. Men på spansk hedder det 'novela' og på engelsk 'novel'. (På de mere puristiske sprog står sagen anderledes: på islandsk hedder novelle 'smásaga', roman 'skáldsaga', romance 'ljóðrænt sögulgjöld' og romantik 'romantikk'; på færøsk hedder novelle 'smásøga', roman 'skalsøga' og romantik 'romantikk'; på finsk hedder novelle 'novelli', roman 'romaani' og romantik 'romantiikka'; på ungarsk hedder novelle 'elbeszélés', roman 'regény', romance 'románc' og romantik 'romantika'.)

Det middelalderlatinske 'novella' kan betyde et nyt skud på en plante, og som sådan begynder ordet sit liv på engelsk i 1300-tallet. I flertal optræder ordet på middelfransk som 'nouvelles' og på anglo-normannisk som 'noveles', i betydningen *nyheder*.

Rejsen fra nyheder til fortælling er ikke så lang, som man måske skulle synes. Specielt ikke, når man betænker datidens nyheder, som kunne være om et jordskælv eller om et religiøst under. I Italien begynder man i slutningen af 1200-tallet at bruge ordet 'novella' om fortællinger af variabel længde. Boccaccio bruger ordet om de enkelte fortællinger i Decameron fra 1347. Fra Italiensk glider denne brug over i fransk 'nouvelle', fx i 1414 med reference til netop til Decameron, til portugisisk 'novela' (1375) og spansk 'novela' i begyndelsen af 1400-tallet. I denne udvikling kunne ordet betyde et hvilket som helst antal af fortællinger, som tilsammen udgjorde et værk, men også de enkelte fortællinger. I engelsk bliver ordet 'novel' i 1600-tallet sat i modsætning til 'romance'. "A Novel is a kind of abbreviation of a Romance", lyder et citat fra 1774 fra *Oxford English Dictionary (OED)*. Men en 'novel' blev også brugt i betydningen 'tættere på virkeligheden end en 'romance'. Det tidligste fund i OED er fra J. S.: *Clidamas, or the Sicilian tale* fra 1639 og lyder: "Here I present you with this little Novel..which though in it selfe it be nothing, yet..may prove something."

På dansk starter ordet også sit liv som 'nyhed'. I 1726 bruges fx ordet 'Nouvelles' om en avis (parallel til at aviser på engelsk kan hedde 'News' i flertal): "de i Nouvelles idelig forekommende Efterretninger om Engelland." Det tidligste eksempel, hvor ordet indgår i titlen på en bog, er *Ildegerte, Dronning i Norge, en historisk Novelle* af Aug. von Kotzebue fra 1791. Bogen er på 205 sider, så også på dansk har man brugt 'novelle' om lange fortællinger. I Johan Ludvig Heibergs *Noveller* i to bind fra 1818-19 har vi derimod den nye betydning: en kortere fortælling, eller måske i betydningen 'en historie med rod i virkeligheden'. For i *ODS* citeres Heiberg for: "en Fortælling, der har et saa romanagtigt Præg, at man kunde tage den for en Novelle, naar man ikke vidste, at den i gamle Documenter har Hjemmel for sin Virkelighed." (J.L. Heiberg: *Poetiske Skrifter* bd. X, s.91).

Formentlig skal vi frem til midten af 1800-tallet før 'novelle' har den betydning, det har i dag. Således har hverken *Dansk Ordbog* eller Molbechs *Dansk Ordbog* fra 1855 ordet 'novelle' med. Det har derimod Ludvig Meyers *Kortfattet Lexikon over fremmede, i det danske Skrift- og Omgangs-Sprog forekommende Ord, Konststudtryk og Talemaader; tilligemed de i danske Skrifter mest brugelige, fremmede Ordforordtelser* fra 1837. Under 'Nouvelles' hedder det: "pl. Nyheder, nye Efterretninger, Tidender, cfr. **Noveller**; **Nouvellest**, en, en Ven af Nyheder, Nyhedskræmmer; Avissskriver, Avis-Correspondent." Under 'Novelle' står der: "pl. **Noveller**, = **Nouvelles**, s.d.; ogsaa mindre historiske Digtninger og Fortællinger, smaa Romaner [...] **Novellette**, en, en lille munter Fortælling;

aktuelle sprog Alfabeter Anmeldelser arabisk

Biblen bogstaver børn Danmark Dansk Dialekter

engelsk esperanto Formidling fransk identitet

konsonanter Medier modersmål Musik Navne norsk Ord

ordbøger ordforråd oversættelse Plansprog religion

romanske sprog russisk Sjov skriftsprog sprogdød Sproggeografi

sprogkort Sprogpolitik sprogteknologi

svensk truede sprog tv tyrkisk tysk Udtale

Underholdning video vokaler

Arkiv	Resources
januar 2015	Ethnologue: Languages of the World
december 2014	Forvo – All the Words in the World. Pronounced.
november 2014	LL-Map: Language and Location
maj 2014	Minority Rights Group
marts 2014	Minority Rights Group
februar 2014	Omniglot. Writing Systems and Languages of the World
oktober 2013	UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger
august 2013	UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger
marts 2013	World Atlas of Linguistic Structures (WALS)
januar 2013	World Atlas of Linguistic Structures (WALS)
december 2012	
november 2012	
oktober 2012	
september 2012	
juli 2012	Bogstavlyd
juni 2012	Dansk sprognavn
maj 2012	Den danske ordbog
april 2012	Dialekt.dk
marts 2012	dk.kultur.sprog
februar 2012	Korpus.dk
januar 2012	Nye ord i dansk på nettet (NOID)
december 2011	Ordbog over det danske sprog
november 2011	Ordned. Dansk sprog i ordbøger og korpus
oktober 2011	Sproget.dk
september 2011	Svenska Akademien
august 2011	Ø (Schwa.dk)
juli 2011	
juni 2011	
maj 2011	
april 2011	
marts 2011	
februar 2011	
januar 2011	
december 2010	
november 2010	
oktober 2010	
september 2010	
juni 2010	
maj 2010	
april 2010	
marts 2010	
februar 2010	
januar 2010	
december 2009	
november 2009	
oktober 2009	
september 2009	
august 2009	
juli 2009	
juni 2009	

Novellist, en, en Novelleskriver, Forfatter af Smaafortællinger; [...]". Meyer definerer roman som "en digtet Fortælling i Prosa af større Omfang og mere sammensat Opfindelse." Romantisk som "eg. forfattet i et af de **romaniske**, d.e. af det Gammelromerske el. Latinske opstaaede, Sprog (det provençalske, spanske, italienske ec.); overh. som er i Middelalderens og den nyere Konsts og Poesis Aand og Smag, modsat det **Antike** el. **Classiske**; ogsaa digtersk skjøn, malerisk, yndig, fortryllende, henrykkende."

Meyer har også ordet 'Romanticismus', som betyder "Forkjærlighed eller Partiskhed for **Romantiken** d.e. Middelalderens og den nyeste Tids Smag i Konst og Litteratur". Ordet 'romantisere' betyder ifølge Meyer: "have og yttre romanagtige Forestillinger og Følelser, sværme". Han har også opslagsordet 'Romanomanie', som er "Romansyge, overdreven Lyst til Romanlæsning." I udgaven af Meyers fremmedordbog fra 1878 (*Fremmedordbog eller kortfattet Lexikon over fremmede i det danske Skrift- og Omgangs-Sprog forekommende Ord, Kunstudtryk og Talemaader tilligemed de i danske Skrifter mest brugelige fremmede Ordforkortelser, femte, forøgede og forbedrede udgave*) er definitionen af 'novelle' udvidet lidt: "mindre historiske Digtninger og Fortællinger, især skildrende Nutidsforhold; smaae Romaner (med simplere Forvikling og mindre udførte Characteertegninger)", ligesom definitionen på 'roman' hang sammen hermed: "en digtet Fortælling i Prosa af større Omfang og mere sammensat Opfindelse, samt en udviklet Charakteertegning (forskj. fra Novelle s.d.)".

Ordet 'roman' findes faktisk på engelsk, men det slog aldrig rigtig igennem. Også 'novella' eksisterer og betød oprindeligt en kort fortælling. I dag betyder 'novella' på engelsk en lang novelle eller en kort roman. I den semantiske og fonetiske transport fra sprog til sprog er det lyden, som danner overgangen. Det semantiske tilpasses til strukturen på det sproglige felt. Sådan går det til, at man på spansk kan bruge ordet 'novela' om alle fortællinger. Vil man understrege betydningen 'kort fortælling' kalder man det 'novela corta' eller mere almindeligt, 'cuenta'. Og sådan går det til, at man på engelsk bruger ordet 'novel' om en roman, mens man kalder en novelle for en 'short story'.

Morten Thing, dr. phil.

Forskningsbibliotekar, Roskilde Universitetsbibliotek

maj 2009

april 2009

marts 2009

5 kommentarer

Inga Johanson

2. januar 2013 • 18:50

Om nu engelska språket har problem med orden 'roman' och 'novel' så är det så mycket klarare på esperanto.

Se Wikipedia:

<http://eo.wikipedia.org/wiki/Romano>

Romano estas literatura eposa proza verko, konsistanta el longa rakonto pri image elpensitaj aŭ aranĝitaj faktoj.

<http://eo.wikipedia.org/wiki/Novelo>

Novelo estas mallonga literatura verko, skizanta per karakterizaj trajtoj fakton de la vivo, econ de karaktero ktp. La novelo distingiĝas disde la romano per la kondensado de la rakonto, disde la fabelo per la realismo de la temo.

Svar

Morten Thing

3. januar 2013 • 10:53

Når Esperanto kan have klarere distinktioner, så skyldes jo det særlige ved Esperanto, at det er planlagt. Det er de andre sprog ikke. Det er svært at vedtage noget på engelsk eller dansk selvom man har et skolesystem til at hjælpe sig.

Svar

Louise Svanholm

18. marts 2014 • 13:36

Goethes "Die leiden des jungen Werthers" udkom netop ikke på dansk i 1776, idet oversættelsen og udgivelsen af den blev stoppet. Den kan have eksisteret som kladder eller nedskrift et sted, men ikke trykt, se Jesper Jakobsen: "Christian Gottlob Profft og de utilladelige skrifter", Fund og Forskning 51, 2012. Den danske udgave af Werther kom først på dansk i 1821. Ellers en spændende artikel, jeg først ser 14 måneder efter, den her er udkommet...men det er ingenting i forhold til spredningen i Europa af "Die leiden des jungen Werthers", den var en nyhed i mere end 50 år!

Svar

Louise Svanholm

19. marts 2014 • 14:35

Må lige rette, at det var i 1814 og ikke 1821, at den første danske oversættelse til Goethes "Die leiden des jungen Werthers" forelå. Den blev vist først udgivet langt senere.

Svar

Morten Thing

25. juni 2014 • 16:10

Det ser ud til at du har ret!

Svar

Skriv en kommentar

Navn (kræves)

E-mail (kræves)

Hjemmeside

Send mig en e-mail når der kommer flere kommentarer.